

İRAN'LA MUTABAKAT: ABD İLE DURUM SAKAT

Necdet Pamir

22 Temmuz 2007 seçimlerinden hemen önce, 13 Temmuz 2007 tarihinde, Türkiye ile İran arasında "enerji konusunda mutabakat zaptı" imzalandığı açıklandı. Söz konusu mutabakata ilişkin olumlu ya da olumsuz, çeşitli görüşler ortaya konuldu. Kimilerine göre hükümet, Rusya'nın Türkiye'nin "enerji terminali/köprüsü olma hayallerini suya düşüren" uygulamalarına karşı "İran kartı" ile etkili bir yanıt vermiş, kimilerine göreyse içi boş bir seçim hamlesi yapmıştı.

İran ile Türkiye arasında imzalanan mutabakat zaptının içeriğinde, "ulusal kuruluşumuz TPAO'nun İran'ın en büyük gaz sahası olan Güney Pars sahasının 22, 23 ve 24 numaralı fazlarını geliştirerek üretime koyması ve İran gazının Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınması" gibi hususların yer aldığı açıklandı. Daha sonra ise, Enerji Bakanı Sayın Güler'in İran'ı ziyaretinde, bu mutabakatın kapsamı genişletilerek, Türk tarafının İran'da hidroelektrik ve doğalgaz santralleri inşa etmesi ve Türkiye'nin İran'dan 3-6 milyar kilovatsaat elektrik satın alması gibi hususlar eklendi.

AB'nin giderek büyüyen doğalgaz ithal gereksinimi ve bu gereksinimini, bağımlılık oranları kabul edilebilir oranın üzerine çıkmakta olan Rusya dışındaki kaynaklara da yönelerek çeşitlendirme istemi, uzun süredir uluslararası kamuoyunda dile getirilen bir olguydu. Bu noktada, çeşitli AB belgelerinde, Türkiye'nin en uygun alternatif güzergah olduğu da vurgulanıyordu. AB'nin gaz ithali için öne çıkardığı alternatif kaynaklar arasında ise; Azerbaycan, İran, Irak ve Mısır sayılmaktaydı. Bu ülkeler, özellikle NABUCCO Projesi'ni gerçekleştirmek üzere oluşturulan 5 ortaklı şirketin (Türkiye, Bulgaristan, Romanya, Macaristan, Avusturya) belgelerinde yer almaktaydı. Bazı başka kaynaklardaysa, Türkmenistan da, alternatif kaynak (ülke) olarak gösterilmekteydi.

Bu veriler doğrultusunda, Türkiye'nin İran ile imzaladığı mutabakat zaptı, söz konusu proje kanalı ile AB'nin gereksinimine de yanıt verecek önemli bir adım olarak değerlendirilebilir. Diğer yandan, Türkiye'nin komşuları ile ticaret yapması, karşılıklı yarar ilkesine dayalı ortak yatırımlarda bulunması da, gerekli ve yararlı bir olgu olarak algılanmalıdır. Ancak gerek diğer ülkelerden gaz ithalatının yapılabilmesinde ve gerekse İran'dan yapılacak gaz ithalatı ile transit taşımacılığın yanı sıra bu ülkeyle Türkiye'nin imzaladığı zabıta yer alan hususların hayata geçirilebilmesinin önünde ciddi sorunlar olduğu da vurgulamamız gereken bir diğer husustur.

İran, Enerji ve ABD Yatırımları

Dünya ispatlanmış gaz rezervlerinin yaklaşık yüzde 11'i (132.5 milyar varil) ve ispatlanmış gaz rezervlerinin yaklaşık yüzde 15'i (27.5 trilyon metre küp) İran topraklarında... İran, günde 4.2 milyon varil petrol üretiliyor, bunun yaklaşık 2.6 milyon varilini ihraç ediyor. Bütçe gelirlerinin yarısına yakınına da, gene petrol ihraç gelirleri oluşturuyor. Doğalgaz rezervleri çok zenginse

de, İran halen sadece Türkiye'ye gaz ihraç ediyor. Ürettiği gazın (2006 yılında 85 milyar metreküp) tamamına yakını kendi tüketiyor. Türkiye'ye ihraç ettiği gazı da (2006 yılında 5.7 milyar metreküp) bir bakıma, Türkmenistan'dan ithal ettiği gazı kendi tüketip, kendi üretiminin bir kısmını bize yönlendirerek karşılıyor (takas-swap yapıyor). Zengin gaz rezervlerini geliştirebilmek için İran'ın, petrol ve gaz sektörlerine yabancı yatırım yapılmasının önünü kesmeyi hedefleyen ABD ambargosunu kırabilmesi zorunlu.

TPAO'nun ya da BOTAS'ın dev şirketlerle kıyaslandıklarında, mali yapılarının son derece yetersiz olduğu saptamasını da yapmamız gerekir. Sayın Başan'ın "Biz BOP'un eş-başkanıyız" açıklamalarından tutun da, "1 milyar dolar hibe karşılığında, ABD onayı olmaksızın, Irak'ın kuzeyine Türkiye'nin bir askeri müdahalesinin olmayacağı garantisinin" ABD yönetimine bir anlaşmayla verilmiş olmasına kadar bir çok somut gösterge, ABD'ye rağmen bir İran (enerji işbirliği) politikamızın olamayacağına açık işaretleridir.

ABD yaptırımlarına karşın İran'da yatırım mümkün olmakla birlikte, mevcut dış politika yönelimlerimiz/tercihlerimiz nedeniyle ve bugünkü durum itibarıyla, bu açılım pek olası görünmemektedir.

İran'dan halen almakta olduğumuz doğalgazla ilgili olarak sık sık sorunlar yaşandığını, gerek teslim alınan gazın kompozisyonunun anlaşmada belirlenen standartlara uymadığını ve gerekse zaman zaman kesintili olarak alınabilmesi nedeniyle, uluslararası tahkime gidildiğini de not etmekte yarar var...

Sonsöz Yerine

ABD ve AB, enerji ithalata gereksinimi hızla artan büyük tüketiciler... İran bu noktada her ikisi için de çok cazip bir kaynak. Çin, Japonya, Hindistan gibi ülkeler de, diğer büyük tüketiciler... Bu ülkelere (ABD dışında kalan) sunulan cazip yatırım olanakları, ABD ambargolarına karşı çok etkin bir silah İran'ın elinde. İran'ın Türkiye ile AB'ye gaz ulaştırma da dahil imzaladığı mutabakat zaptını, bu çerçevede değerlendirmek gerekir.

Tükettiğimiz gazın yüzde 18'ini (5.7 milyar metreküp) İran'dan alıyoruz. Bu ülkeden önemli miktarda petrol de alıyoruz. Doğalgazda Rusya'ya aşırı bağımlılığımızı (ithalatımızın ve tüketimimizin yüzde 64'ü) dengelemede, İran seçeneğimiz önemli bir etken...

İran ya da bir diğer komşumuzla, üçüncü bir ülkeye danışmaksızın ve "izin almaksızın", eğer karşılıklı yarar görüyorsak işbirliği yapmaktan daha doğal ve gerekli bir şey yoktur. Ancak bunun için ekonomik bağımsızlık ve her anlamda tam bağımsız olmak ön koşuldur. Türkiye, başta enerji, dış politika, ekonomi ve güvenlik olmak üzere, her alanda tam bağımsız olmadıkça, öne sürülen bu gibi "proje"lerin ve verilen demeçlerin ciddiyetini daha çok tartışırız. ■